

**УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ**

**Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи**

Мартинес Аліна Григорівна

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА**

спеціальність 231«Соціальна робота»

РЕФЕРАТ
випускної кваліфікаційної роботи
за освітньо-професійною програмою
«Соціальна робота»
(Соціально-психологічна реабілітація)»

Умань – 2021

Випускною кваліфікаційною роботою є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: кандидат педагогічних наук Роечко Світлана Олександрівна

РЕЦЕНЗЕНТ: кандидат педагогічних наук, доцент Албул Ірина Володимрівна

Захист відбудеться 16 грудня 2021 р. о 9.00 год. на засіданні Екзаменаційної комісії.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі соціальної педагогіки та соціальної роботи, за адресою: 20308, м. Умань вул. Садова, 28, ауд. № 202.

ЗМІСТ

ВСТУП.....		3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.....		7
1.1. Сучасний стан та перспективи професійного самовизначення.....		7
1.2. Особливості професійного самовизначення осіб з інвалідністю.....		11
1.3. Профорієнтаційна діяльність Державної служби зайнятості.....		26
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.....		31
2.1. Дослідно-експериментальна робота з вивчення професійних орієнтирів підростаючого покоління.....		31
2.2. Форми та методи успішної профорієнтаційної діяльності.		42
2.3. Прогресивний досвід сучасної профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю.....		60
ВИСНОВКИ.....		69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....		72
ДОДАТКИ.....		79

ВСТУП

Актуальність проблеми. Молодь – це майбутнє нашої країни. Тому важливо створити умови для підвищення рівня конкурентоспроможності молодих фахівців на ринку праці. Для цього необхідно змінити модель професійної орієнтації учнівської молоді відповідно до їх здібностей та потреб ринку праці, зробити її системною та ефективною; а також узгодити ринок освітніх послуг та ринок праці конкретного регіону, створити розвинуту мотиваційну систему в закладах середньої освіти, орієнтовану на постійне навчання та самовдосконалення людини протягом усього життя, формування соціальної та професійної суб'єктності у учнівської молоді, активного відношення до себе, до свого життя та до майбутньої професії.

Протягом останніх років у нашій державі відбуваються зміни в соціальній, економічній, культурній, освітній та політичній сферах, які зумовлюють необхідність удосконалення існуючих традиційних форм та методів підготовки молоді до самостійного та свідомого вибору майбутньої професії. Більшість молодих людей, обираючи майбутню спеціальність, орієнтуються на те, щоб професія була престижною та добре оплачуваною, і забувають про той факт, що громадське визнання професій з часом змінюється. Так само, як і змінюється попит на «престижні» спеціальності на ринку праці. На сучасному етапі розвитку школи в старших класах передбачається профорієнтаційний відбір майбутньої професії.

Важливою проблемою є формування професійного самовизначення у самої молоді людини, адекватного, з одного боку, умовам регіонального ринку освітніх послуг та ринку праці, з іншого – здібностям, потребам та інтересам самого учня. Саме активна життєва позиція та реальність запитів до майбутньої професії в учнів дозволить підвищити рівень їхньої конкурентоспроможності на ринку праці. У зв'язку з цим змінюються вимоги до суб'єктів, які здійснюють професійну орієнтацію серед учнів загальноосвітніх шкіл, щодо цілей, завдань та методів цієї роботи.

Даному питанню присвячується значна увага на державному рівні. Так, на сайті МОН України є активною спеціальностворена сторінка, присвячена проорієнтації учнівської молоді (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/proforiyentaciya-shkolyariv>). Реалізується Концепція державної системи професійної орієнтації населення (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF#Text>).

Проблему професійного самовизначення особистості розглядали як вітчизняні так і зарубіжні науковці та дослідники, зокрема: соціально-педагогічні передумови професійного самовизначення молоді розглядали такі науковці, як: В.Зінченко, О. Коберник, В. Кравецький, О.Мельник, Г. Ташкінова та ін.; психолого-педагогічні основи підготовки молоді до вибору майбутньої професії аналізували І.Барікашвілі, Г.Карпенко, Є. Климів, Г. Костюк, В.Рибалка, І. Щербакова та ін.; професійну орієнтацію школярів на певні види професійної діяльності досліджували С. Загребельний, Л. Куліненко, А. Ходорчук; досвід зарубіжних країн з професійної орієнтації вивчали С. Дармодехін, М.Павлова, Л. Сундукова, Т. Терещук.

В умовах глобалізації та посилення конкуренції у світовому економічному просторі загострюється проблема формування, відтворення та використання трудового потенціалу та посилюється значення професійного самовизначення особистості, що і зумовило вибір теми нашого дослідження **«Особливості професійного самовизначення учнівської молоді»**.

Мета дослідження – проаналізувати особливості професійного самовизначення учнівської молоді в умовах соціально-економічної нестабільності та запропонувати напрямки покращення професійної орієнтації здобувачів освіти.

Об’єкт дослідження – соціалізація учнів старших класів в умовах процесів глобалізації.

Предмет дослідження – особливості професійного самовизначення учнівської молоді.

Відповідно до теми та мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз сучасного стану та перспектив професійного самовизначення пдростаючого покоління.
2. Схарактеризувати особливості професійного самовизначення осіб з інвалідністю та визначити роль Державної служби зайнятості у профорієнтації молоді.
3. На основі дослідно-експериментальної роботи вивчити професійні орієнтири учнів 9-11 класів.
4. Узагальнити форми та методи успішної профорієнтаційної діяльності.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної, зокрема соціально-педагогічної, літератури для узагальнення теоретичних підходів щодо професійного самовизначення учнівської молоді; емпіричні – спостереження, опитування, анкетування, бесіди, вивчення документації, експертна оцінка; методи визначення кількісних та якісних характеристик отриманих результатів.

Теоретичне значення полягає у визначенні та обґрунтуванні особливостей професійного самовизначення учнівської молоді, узагальненні рекомендацій щодо оптимізації форм та методів профорієнтаційної роботи з учнями старших класів закладів загальної середньої освіти.

Практичне значення полягає у доборі діагностичного та навчально-методичного матеріалу профорієнтаційного змісту й спрямованості для учнів старших класів та їх батьків з метою вчасного виявлення професійних нахилів молодих людей, оптимального вибору ними майбутньої сфери діяльності та професії, створення можливостей для професійного розвитку і кар'єрного росту у дорослому самостійному житті.

Теоретичний та практичний матеріал кваліфікаційної роботи може бути використаний у практичній діяльності соціальних педагогів, практичних психологів, вчителів, педагогів-організаторів та класних керівників закладів освіти, соціальних працівників, фахівців центрів зайнятості, у навчально-

виховній та позакласній діяльності, у діяльності закладів позашкільної освіти, у роботі з батьками.

Експериментальна база дослідження: Христинівська загальноосвітня школа I-III ступенів Христинівської міської ради Черкаської області. У дослідженні взяли участь 60 респондентів (жіночої статі - 29 , чоловічої статі - 31, з них: учні 9 класу – 31 особа (хлопців – 17, дівчат – 14), учні 10 класу – 16 осіб (хлопців - 8, дівчат – 8), учні 11 класу – 13 осіб (хлопців – 6, дівчат – 7).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати досліджень оприлюднено на науково-практичних конференціях та семінарах:

Всеукраїнська науково-практична конференція «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (Умань, 25 березня 2021 р.), Всеукраїнська студентська науково-практична онлайн конференція «Дистанційне навчання у закладі вищої освіти в умовах пандемії: виклики сучасності» (Умань, 30 березня 2021 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери» (Умань, 22 квітня 2021 р.), Регіональний науково-практичний онлайн семінар «Соціальна інклюзія дистанційного освітнього процесу» (Умань, 29 січня 2021 р.), Науково-практичний семінар «Громадські організації людей з інвалідністю крізь призму надання соціальних послуг» (Умань, 16 квітня 2021 р. Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Публікації: Мартинес Аліна. Професійне самовизначення учнівської молоді. Збірник наукових праць студентів / за заг. ред. Кравченко О. О. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2021. – С.58-61

Структура роботи. Дана робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (60 найменувань) та додатків. Робота містить діаграми, рисунки. Загальний обсяг роботи - 84 с., з них: основного тексту – 72 с.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі проаналізовано особливості професійного самовизначення учнівської молоді в умовах соціально-економічної нестабільності та запропоновано напрямки покращення професійної орієнтації здобувачів освіти. Результати проведеного дослідження, реалізовані мета та завдання надали підстави сформулювати такі висновки:

1. На основі теоретичного аналізу сучасного стану та перспектив професійного самовизначення підростаючого покоління, встановили, що професійне самовизначення – це процес самореалізації особистості в професійній діяльності на основі найбільш повного використання своїх здібностей й індивідуально-психофізіологічних можливостей. Цей процес не може бути обмежений лише якимось одним етапом, він займає увесь період активної трудової діяльності людини й підготовки до неї. Потреба в самовизначенні, яка виникає на межі підліткового і юнацького віку, не тільки впливає на характер навчальної діяльності, але і визначає її. Це стосується, перш за все, вибору навчального профілю, тобто подальшої освіти в умовах профільного навчання.

Встановили, що формування професійного самовизначення в учнів відбувається в три етапи: первинний вибір майбутньої професії (первинні уявлення про світ професій, перші думки стосовно майбутньої професії, нестійкість професійних намірів), уточнення бажаного соціально-професійного статусу, поява професійних намірів, початок формування професійно важливих якостей (у тому числі за допомогою поглибленого вивчення окремих навчальних предметів), далі – професійне навчання за обраною професією та самореалізація себе у цій професії.

2. У дослідженні встановлено специфіку професійної орієнтації інвалідів, що передбачає обов'язковий облік стану здоров'я людини, що знаходиться в процесі вибору професії. За підсумками проведення клініко-

функціональної та професійної діагностики хворої людини складається клінічний і трудовий прогноз, визначається працездатність людини з обмеженими можливостями здоров'я. У роботі з інвалідами особливо актуальне використання розвиваючого підходу, спрямованого на формування навичок соціальної взаємодії.

Значуща роль у профорієнтації підростаючого покоління належить Державній службі зайнятості; здійснюється шляхом професійного інформування, професійного консультування та професійного відбору. Для старших школярів центри зайнятості проводять профорієнтаційні уроки та екскурсії. Діти мають змогу пройти поглиблене тестування з метою вибору майбутньої професії (на безкоштовній Інтернет-платформі державної служби зайнятості "Профорієнтація та розвиток кар'єри" та її мобільній версії (www.profi.dcz.gov.ua). Кваліфіковані фахівці проведуть консультацію з ними та їх батьками, сформулюють рекомендації щодо побудови професійної кар'єри.

3. На основі дослідно-експериментальної роботи встановлено особливості професійного самовизначення учнів 9-11 класів; доведено, що професійне самовизначення учнівської молоді з її дорослішанням та під впливом різноманітних факторів динамічно перетворюється: I стадія - низький рівень обізнаності учнів щодо професій, а основними джерелами інформації про світ професій для учнів є батьки, представники різних професій і друзі; II стадія - з'являється більш ґрунтовні уявлення про зміст певних професій, а в особливих випадках – власний досвід роботи за деякими з них, відповідно до цього збільшується й перелік обраних учнями професій, а джерелами інформації про світ професій стають батьки, ЗМІ, Інтернет і друзі; III стадія - сформований певний рівень професійної свідомості, а саме: достатня орієнтація в світі професій, усвідомлення своїх здібностей, талантів, нахилів та бажання їх розвивати, зацікавленість у проведенні різноманітних профорієнтаційних заходів. Досліджено, що бажаними сферами професійної реалізації є медицина, культура та мистецтво, IT- сфера.

Встановлено, що молоді люди орієнтуються на саморозвиток особистості. Домінуючими мотивами вибору професії є бажання досягти успіху в житті, можливість реалізувати свої здібності, свої таланти. Найбільше на вибір професії впливає особистий інтерес представників учнівської молоді, а також достатню силу впливу має думка батьків.

Таким чином, при розробці профорієнтаційних заходів увагу потрібно зосередити на виявленні, розвитку інтересів і потреб особистості, її схильностей, мотивів, ціннісних орієнтацій тощо.

4. Узагальнивши форми та методи успішної профорієнтаційної діяльності, встановлено, що дієва профорієнтація вимагає планомірного її проведення, із комплексним проектуванням впливів на особистість, координацією роботи всіх зацікавлених сторін: державних органів, закладів загальної середньої освіти та інших освітніх установ, сім'ї, громадськості, інших соціальних інститутів, за обов'язкового систематичного вивчення особистості на науково обґрунтованій основі.

Організовуючи профорієнтаційну роботу, фахівцям варто основну увагу приділяти розробленню технологій пошукової діяльності, орієнтованої на глибоке вивчення випускником самого себе, свого соціального оточення, сучасного ринку праці, що сприятиме мобілізації його розумових здібностей і самостійному прийняттю рішення про вибір майбутньої професії. Серед результативних способів профорієнтації варто виділити проведення професійних проб, тижнів та вечорів профорієнтації, професіографічних екскурсій, складання професіограм, використання методу проектів.

Проведене дослідження не претендує на вичерпність висвітлення проблеми. Перспективним буде розроблення альтернативних способів взаємодії учнів з фахівцями соціальної сфери, консультантами центрів зайнятості в умовах світової пандемії, а також узагальнення рекомендацій Національного агентства кваліфікацій щодо професійної орієнтації підростаючого покоління з врахуванням актуальності професій у майбутньому.